

Irtolaisuus ja huono-osaisuus kontrollissa

Päivi Pukero: Epämääräisestä elämästä kruunun haltuun. Irtolaisuuden ja huono-osaisuuden kontrolli Itä-Suomessa 1860–1885. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja nro 100, Joensuu 2009. 180 s. + liitteet.

■ Päivi Pukeron väitöskirja käsittelee itäsuomalaisen yhteisön köyhään väestöön kohdistuvaa kontrollia 1800-luvun jälkipuoliskolla. Aiheena ovat sekä viranomaisten toimenpiteet että niiden kohteena olevat ihmiset, mutta pääosan saavat viranomaisten toimet ja kontrollikoneistot. Työ liittyy sosiaalisen kontrollin historialliseen tutkimukseen, joka on Suomessa kohdistunut lähinnä kolmeen teemakokonaisuuteen, irtolaisuuteen, köyhäinhoitoon ja rikollisuuteen.

Irtolaistutkimuksessa virtanpylväitä on harvakseltaan, mutta ne ovat sitäkin merkittävämpiä. Irtolaislainsäädännön klassikko on K. J. Ståhlbergin väitöskirja, joka on kestänyt ajan hammasta yli sata vuotta. Toinen merkkipaalu on Toivo Nygårdin tutkimus irtolaisuuden kontrollista, muodoista ja laajuudesta 1800-luvulla (1985), jota Pukero on lukenut ahkerasti, samoin Nygårdin teosta marginaaliryhmien historiasta (1998). Panu Pulma ja

Antti Häkkinen ovat tutkineet irtolaisuutta ja irtolaisiksi määriteltyjä väestöryhmiä ja yksilöitä. Osana Suomen Akatemian Syreeni-tutkimusohjelmaa julkaistiin antologia ”Vieraat kulkijat – tutut talot. Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa” (2005). Tutkimusohjelman tulokset avaavat yhdessä Pulman uudemman romanitutkimuksen kanssa näkökulman eriarvoisuuden tuottamiseen suomalaisessa ja pohjoismaisessa yhteiskunnassa. Tähän tutkimustraditioon Pukeron tutkimus kytkeytyy tiiviisti.

Sekä köyhäinhuollon että rikollisuuden historiassa on tutkimuksia, jotka ovat antaneet virikkeitä Pukeron työlle. Monet historian tutkijat, muutkin kuin Heikki Ylikangas, ovat lähestyneet rikollisuutta ja sen kontrollia. Aivan vailla merkitystä ei ole esimerkiksi kirkkohistorian alaan kuuluva Marjo-Riitta Antikaisen väitöskirja, joka käsittelee vapaaehtoista vankilasielunhoitoa ja sen tunnetuinta tekijää Matilda Wredeä. Esimerkki valottaa kentän moninaisia leikkauspisteitä, joissa erilaisista näkökulmista päädytään yhteisten kysymysten äärelle. Pukero on alalla, jota on jo paljon tutkittu, mutta hänen omiin kysymyksiinsä on toistaiseksi vastattu ohuesti. Aiemmin on todettu, että irtaimen väestön kysymys ja siihen liittyen köyhyys, huono-osaisuus ja irtolaisuus olivat 1800-luvun jälkipuoliskolla kipeitä ongelmia juuri Itä-Suomessa. Tästäkin syystä on perusteltua, että Pukero suuntaa analyttisen katseensa Kuopion lääniin ja sen pääkaupunkiin Kuopioon.

Pukero tutkii poikkeavuuden tuottamista ja siinä vallineita kontrollikäytäntöjä sekä huono-osaisten sijoittamista laitoksiin. Hän pohtii, missä määrin irtolaiskuulustelut tuottivat poikkeavuutta vai tapahtuiko poikkeavaksi valikoituminen jo aiemmin. Tutkimuksen seitsemästä luvusta ensimmäinen on prologin tapainen lyhyt johdanto. Toinen käsittelee keskeisiä tavoitteita, tutkimusongelmaa, keskeisiä käsitteitä, lähteitä ja tutkimustraditioita. Kolmas luku selvittää sosiaalista kontrollia ja valvontaa 1800-luvun Suomessa ja neljäs keskittyy irtolaiskuulusteluihin. Viides ja kuudes luku käsittelevät suljettuja laitoksia, niiden toimintaa ja tavoitteita esimerkeinä Luostanlinnan työ- ja ojenuslaitos, Harjulän köyhäinhuone ja Kylliälän kasvatustuloslaitos. Viimeinen luku kokoa keskeiset tutkimustulokset.

Moniosaisessa tutkimustehävässä Pukero kysyy, miten poikkeavuus käytännössä tuotettiin. Missä määrin kuulustelut tuottivat poikkeavuutta vai tapahtuiko poikkeavaksi valikoituminen jo aiemmin? Pukero tarkastelee irtolaisia ja huono-osaisia subjekteina ja pohtii, miten ihmiset pyrkivät hallitsemaan elämänsä ja miten kuulusteluissa tai laitoksissa toimittiin. Hän kysyy, miten kontrollista yritettiin vapautua vai yritettiinkö sitä. Kuka tai mikä erotti irtaimen väestön, irtolaiset, köyhät ja vaivaiset toisistaan? Hän selvittää, miten poikkeaviin kansalaisiin kohdistetut toimet vaikuttivat suljettujen laitosten organisoitumiseen. Lisäksi Pukero selvittää, mistä kasvatukselliset periaatteet omaksuttiin ja miten

niitä toteutettiin laitoksissa, ja pohtii, miksi valtion kontrolli ja yleisön kiinnostus laajeni. Miksi poikkeaviksi luokiteltujen yksilöiden paikaksi muotoutui suljettu laitos, mistä ajatus lähti tai kuka ajatuksen esitti? Miksi lapset, mielisairaat ja köyhät haluttiin sulkea laitoksiin, kun nämä olivat aikaisemmin sukulaisten tai vaivais- huollon hoidettavana?

Nämä kysymykset määrittelevät tutkimustehtävää. Ne liittyvät toisiinsa ja kartoittavat samaa kenttää, mutta lukijan olisi helpompi hahmottaa tutkimuksen tavoitteita, jos tehtävänasettelussa olisi selkeä pääkysymys, joka yhdistää kysymyksiä ja näkökulmia.

Tutkimusmetodiksi on valittu aineistolähtöinen menetelmä eli ns. grounded theory. Liitteessä selitetään työvaiheet ja metodi, jossa työvaiheet jakautuvat avoimeen koodaukseen, aksiaaliseen koodaukseen ja selektiiviseen koodaukseen. Menetelmä on kehitetty lähinnä haastatteluaineistojen analysointiin, mutta se soveltuu irtolaiskuulusteluaineistoihin. Koska harva lukija aloittaa lukemista liitteistä, metodi olisi voinut olla jo työn alussa.

Monitieteinen tutkimusote näkyy kautta työn muun muassa kriminologian ja sosiologian käsitteiden ja lähestymistapojen käyttönä. Teoreettisesti tutkimus pyrkii hyödyntämään keskustelua medikaalisuudesta. Lisäksi Erving Goffmanin tutkimus totaalisista laitoksista ja Johan Galtungin tutkimus vankien sopeutumisesta ja vastarinnasta avaavat näkökulmia aineistoon ja sen tulkintaan. Michel Foucault

työnnetään ehkä turhan pon- tevasti taka-alalle, mikä tuntuu sosiaalista kontrollia käsittelevässä tutkimuksessa erikoiselta.

Tutkimuseettisesti pidän ongelmallisena, että irtolaisista käytetään oikeita nimiä ja jopa valokuvia. Pukero perustelee tätä muun muassa aineiston keruun selkiyttämällä, mutta aineiston keruu ei perustelee tutkimuksen raportoinnissa tehtyjä ratkaisuja. On syytä harkita tarkasti, onko ns. tavallisten ihmisten nimien mainitseminen välttämätöntä. Kyseessä on tutkimuseettinen, ei juridinen ratkaisu, koska aikarajat sallivat nimien julkaisemisen.

Vaikka Pukero keskustelee asiallisesti välittömästi aihepiiriin liittyvän tutkimuksen kanssa, muu suomalaista yhteiskuntaa koskeva tutkimus on ohuemmin mukana. Jos tekijä olisi tutustunut vähemmän ilmeiseen kirjallisuuteen, esimerkiksi perhehistorialliseen tutkimukseen, hän olisi löytänyt lisää irtolaisuutta ja huono-osaisuutta problematisoivia tutkimuksia. Pukero liittyy havaintonsa kansainväliseen tutkimuskeskusteluun, mutta on kovin varovainen. Muutamissa kohdissa ulkomaiset tutkimukset näyttäisivät selittävän olosuhteita suomalaisissa laitoksissa, muutamissa kohdissa niiden avulla verrataan eri maiden olosuhteita ja ratkaisuja.

Erityisen ansiokkaasti käsitellään suljettuja laitoksia ja niiden toiminnan muotoutumista. Pukero tuntee asiansa. Se, että irtolaiset passitettiin työ- ja ojenuslaitoksiin hallinnollisin päätöksin, olisi ansainnut laajemman keskustelun.

Menettely poikkese ja poikkeaa oikeudellisista periaatteista, joiden mukaan vapaudenriisto on legitimi ainoastaan oikeuden päätöksellä. Pukero olisi voinut käydä valitsemallaan tiellä pitemmälle ja nostaa kysymyksen eksplisiittisesti esiin.

Pukero tuottaa pätevästi uutta tietoa irtolaisuuden ja huono-osaisuuden kontrollista Suomessa. Hän käsittelee tutkimuskysymysten esiin nostamia teemoja monipuolisesti, välillä tosin kontekstia hieman laveasti rakentaen. Silti hän ei eksy harhapoluille – ei ainakaan kovin pitkille, vaan palaa taustoituksesta ja kontekstoinnista varsinaisiin tutkimustee- moihin. Taitamattomalla tutkijalla irtolaiskuulustelut jäisivät kuriositeeteiksi eivätkä laitosaineistot asettuisi dialogiin keskenään. Nyt lopputulokse- na on sosiaali- ja kulttuurihis- toriallisesti antoisa tutkimus.

Pirjo Markkola